

עיר שדה 01.3 - עונג שבת: היהדות - תרבות להמונים

מקור השם למוסד "עונג שבת" מצוי בספרי נביאים, שם מצוינת המצווה להתענג בשבת במאכלים טובים ובשאר תענוגות הגוף *"אם תשיב משבת רגלך, עושות חפצין ביום קדשי, וקראת לשבת עונג..."* (ספר ישעיהו נח, יג').

עוד בפועלו באודסה, טרם עלייתו ארצה, יזם חיים נחמן ביאליק (1873-1934) תכניות שונות הקשורות לשבת למשל, טקס קבלת שבת שערך לנוער המקומי והתכנסויות פומביות אשר במסגרתן הרצה על שירת ימי הביניים פעילותו באודסה לא האריכה ימים, אך לאחר עלייתו לארץ, התעורר בו הצורך לייסד מסגרת תרבותית חדשה בשבת. ברשימותיו של הסופר הלל בבלי אשר נכתבו לאחר ביקורו אצל ביאליק (תרפ"ו), מובא הסיפור הבא: שני הסופרים השקיפו מחלוננו של ביאליק והבחינו בילדים המשחקים כדורגל ביום השבת. פעילות זו, אשר נעשתה בפרהסיה עוררה בביאליק הרהורים באשר לתפקיד של השבת בקרב הקהילה. את מחשבותיו בנושא השמיע באוזני אורחו: *"סכנה גדולה נשקפת לנו שנתפלג לשני שבטים. האחד נאמן לקנייני האומה והשני פורק כל עול, פורק וכופר.. בלי השבת אנו אומה בזויה ושפלה ואף לא אומה יש לרומם את ערך השבת בתוכנו, כאן ובכול מקום, ובייחוד בעיני הדור הצעיר... יש בדעתי לעשות משהו- להקים חברה או מוסד לשם חיזוק השבת... יתכנסו אנשים ביום השבת, יעסקו בצוותא בדברי תורה וחכמה, ולא ידירו גם הנאה מאכילה ושתייה, ממילא יתחזק כוח השבת בלבבם על ידי עונג שבת"* (הלל בבלי, "בחברתו של ביאליק", הדואר, כ"ה בתמוז תשי"ט).

חודשים ספורים לאחר השיחה הנ"ל, בדצמבר 1926, ייסד ביאליק את 'עונג שבת'. תחילה, התקיימו המפגשים בבית הספר לנגינה "שולמית", אך תוך זמן קצר אולם בית הספר היה קטן מלהכיל את כל באי המקום. לכן, 'עונג שבת' עבר לגימנסיה הרצלית. לאחר שנתיים, הגימנסיה בעלת 500 מקומות הישיבה, הותירה מאות אנשים מחוץ לאולם. עקב כך, במאי 1929 נחנך "אוהל שם", שהפך למשכנו הקבוע של מוסד עונג שבת אך גם האולם המרווח, אשר מנה כ-1200 מקומות ישיבה, לא הספיק לבאי המקום ועד מהרה היה צורך ברישום מקדים.

אחת הסיבות שעונג שבת סחף אחריו את ההמונים, נעוצה בעובדה שביאליק דאג להזמין את מיטב מובילי התרבות והמדע של אותה התקופה ולא התמקד בלימודי קודש, כפי שהיה נהוג בישיבות. בעונג שבת נשמעו הרצאות בנושאים כמו היסטוריה, פילוסופיה, קבלה, חסידות, משפט, גיאוגרפיה, ארכיאולוגיה, בוטניקה, שירת ימי הביניים וספרות עברית חדשה. הדבר עמד

בקנה אחד עם האמונה של ביאליק בהחייאת היהדות כבסיס תרבותי, ולא כדת בלבד. חבורת המרצים שהוזמנה לאירועים אלו הייתה מגוונת למדי- רבנים, מדענים, אנשי שמאל לצד אנשי ימין, דתיים וחילונים. ביניהם: פרופ' שמחה אסף, יהודה בורלא, ד"ר משה גליקסון, משה זילברג, ד"ר חיים הררי ורבים אחרים. ההרצאות היו מלוות בשירה בציבור, וביאליק דאג להזמין מוזיקאים מובחרים על מנת שילוו את הערב. אלה ניגנו מזמורי תפילה ושירי קודש לצד שירים לאומיים ועממיים מודרניים. הכול תאם את תפיסתו של ביאליק, אשר ראה בתרבות היהודית יחידה אחת המשלבת בתוכה קודש וחול מסורת וחדשנות.

ביאליק עצמו נהג לתת הרצאות במסגרת עונג שבת בנושאים אשר היו קרובים לליבו כמו כן, מוסדו היווה במה לדיונים ציבוריים בענייני דיומא. למשל, בינואר 1928 עמדה להיפתח הקתדרה ללימודי יידיש באוניברסיטה העברית רבים התנגדו למהלך זה, מכיוון שחששו שלימודי היידיש יפגעו במשימת החייאת השפה העברית בימים שבהם פעלו גדוד מגני השפה וקנאי השפה העברית המחודשת כגון אוסישקין וקלחנר, ביאליק בחר דווקא בעמדה שונה ונחרצת. לשיטתו, העברית הינה ה"גבירה" ואילו אל היידיש צריך להתייחס בתור "פילגש", אך יש לתת לה את הכבוד הראוי: "אינני חושש לדרגון בארץ, כי מאמין אני יותר מדי בכוח הלשון העברית בארץ... הגיע הזמן לבטל את הגאוותנות והשחצנות, אותו עיוורון וסמיות עיניים השורדים אצלנו בנוגע ליידיש... יש בעלים ללשון העברית ועל כבודה לא יגנו הנערים וכל אותם הריקים והפוחזים מבית מדרשו של בן-יהודה" (יצחק אבינרי, "מזיכרונותי על ביאליק", ידיעות אחרונות, 3.6.1969). חרף מאבקיו הציבוריים של ביאליק לפתיחת הקתדרה והעלאת הנושא לדיון בהשתתפות מבקרי 'עונג שבת', הקתדרה לא נפתחה ומגני השפה העברית למיניהם ניצחו.

מוסד 'עונג שבת', אשר "חשמל" את היישוב כולו, היה לפעילות תרבותית ציבורית חשובה ומגבשת ביותר עבור הקהילה התל אביבית בשנות ה-20 ואחריה. המוסד ביקש להרחיב את אופקיו של תושבי תל אביב, ציבורי לקיים דיון ציבורי בענייני תרבות לצד נושאים אקטואליים ולהראות צדדים מגוונים ותפיסות שונות לגביהם 'עונג שבת' המשיך לפעול עשרות שנים לאחר מותו של ביאליק וערכיו מהדהדים עד היום במוסדות ויוזמות ציבוריות תרבותיות שונות

ביבליוגרפיה:

שמואל אבנרי, "איך חשמל 'עונג שבת' את היישוב", *מיס מדלין*, 5.1.2007, בהוצאת ביטאון המכללה האקדמית הדתית לחינוך ע"ש רא"מ ליפשיץ

הלל בבלי, "בחברתו של ביאליק", *הדואר*, 3.8.1959

יצחק אבינרי, "מזיכרונותי על ביאליק", *ידיעות אחרונות*, 3.6.1969

יצחק אבינרי, *אור וים הקיפוח- תרבות תל אביבית בתקופת המנדט*, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, 2008

נ. דונוביץ, *תל אביב- חולות שהיו לכרך*, הוצאת שוקן, 1959

תגיות: עונג שבת, חיים נחמן ביאליק, גדוד מגני השפה.

תמונה: הזמנה לחנוכת בית של "אוהל שם" משכנו של עונג שם, מתוך ארכיון בית ביאליק.